



Bestorming van het Amerikaanse Capitool op 6 januari 2021



Online desinformatie als voorbode van geweld

EEN ROL VOOR DE POLITIE?

Desinformatie: op internet kom je het overal tegen. Vooral op sociale media worden de vreemdste onwaarheden gedeeld, vaak met verwijzing naar vage websites. In principe is dat geen zaak voor de politie; we kennen immers vrijheid van meningsuiting en we mogen tot op zekere hoogte roepen wat we willen. Maar wat als desinformatie tot criminele activiteiten leidt? Door het detecteren en monitoren van desinformatie kan de politie mogelijk vroegtijdige signalen verkrijgen over bijvoorbeeld te verwachten geweld.





Online desinformatie kan mensen verleiden zich in te laten met mensenhandel

Een bekend voorbeeld zijn de Capitool-rellen in de Verenigde Staten van januari 2021. Opgejut door desinformatie die toenmalig president Donald Trump en een groep mensen om hem heen via vooral sociale media verspreidden, bestormde een grote groep mensen het gebouw. Doel daarvan was een parlementaire bijeenkomst te verstoren waarin Joe Biden zou worden erkend als winnaar van de presidentsverkiezingen. Tijdens de bestorming vielen vijf doden, onder wie een politieagent, en vele gewonden, onder wie 138 politieagenten. Achteraf is het de vraag of de politie wel voldoende was voorbereid op de rellen (Woodruff Swan & Lippman, 2021).

aanzet tot rellen of zelfs terroristische aanslagen. Online desinformatie kan echter ook aanzetten tot andere criminele activiteiten, bijvoorbeeld door mensen te verleiden zich in te laten met mensenhandel.

Vervolging van mensen die desinformatie verspreiden, is heel lastig. Vaak verschuilen verspreiders van desinformatie zich achter anonieme websites en sociale media-accounts. En als ze niet anoniem zijn, blijkt het ook lastig om ze aan te pakken. In Nederland werd bijvoorbeeld Willem Engel, voorman van actiegroep Viruswaarheid, in januari 2023 grotendeels vrijgesproken van opruiing door het verspreiden van desinformatie voorafgaand aan demonstraties tegen het coronabeleid (Reijmer, 2023).

Het recht op vrijheid van meningsuiting weegt, terecht, vaak zwaar. Maar dat betekent niet dat de verspreiding van desinformatie geen aandacht behoeft van de politie. Het detecteren en monitoren van online desinformatie zou goed kunnen helpen bij het voorspellen van crimineel gedrag, zoals gewelddadige rellen, extremistische aanslagen, grootschalig vandalisme of mensenhandel. Als de politie beter zou zijn voorbereid op de bestorming van het Capitool, om dat voorbeeld opnieuw te gebruiken, zouden de relschoppers wellicht veel minder kwaad hebben kunnen aanrichten.

Europees onderzoek

In veel Europese landen merken politiediensten dat er soms online desinformatiecampagnes voorafgaan aan ongeregeldheden.



Over de auteurs

Beatrice Cadet MSc is klinisch psycholoog en werkt als expert cyber en information bij TNO. Kimberley Kruijver MSc is onderzoeker strategische veiligheidsvraagstukken bij TNO. Sico van der Meer MA is verbonden aan de unit Defensie & Veiligheid van TNO.



Maar hoe precies die online desinformatie effectief kan worden gemonitord, blijft een lastige vraag. Met geld van de Europese Unie is daarom in 2023 een meerjarig internationaal onderzoeksproject gestart om te bekijken of er praktische mogelijkheden bestaan om online desinformatie te gebruiken als ‘voorspeller’ van ongeregeldeheden. In het project ‘VIGILANT’ werken diverse Europese politiediensten, onder andere uit Estland, Griekenland en Spanje, samen met een aantal onderzoeksinstituten in Europa. Vanuit Nederland neemt onderzoeksinstituut TNO aan het project deel (VIGILANT, 2023).

In het project wordt geprobeerd om een softwareapplicatie te ontwikkelen die het voor politiediensten mogelijk maakt om online desinformatie te detecteren en te monitoren. De applicatie moet daarbij aan enkele cruciale randvoorwaarden voldoen: het monitoren mag de politie niet te veel menskracht kosten, moet bruikbare en voor de politie relevante inzichten opleveren, en tegelijkertijd voldoen aan alle ethische en juridische eisen op het gebied van privacy en andere wetgeving. Dat zijn geen eenvoudige randvoorwaarden, want aan het detecteren en monitoren van online desinformatie door de politie zitten enkele serieuze haken en ogen.

Problemen

Een eerste lastige vraag is hoe de monitoring effectief kan plaatsvinden, gezien de enorme stortvloed aan sociale mediaberichten die dan moet worden geanalyseerd (en bij voorkeur zo

Politiediensten hebben meestal niet de **menskracht** om de enorme **vloed** aan online **informatie** op effectieve wijze **bij te houden**

snel mogelijk, om niets aan actualiteit te verliezen). Aan de ene kant lijkt detecteren en monitoren van online desinformatie nuttig om vroegtijdig te kunnen inspelen op daaruit voortvloeiende criminele activiteiten. Maar aan de andere kant hebben politiediensten meestal niet de menskracht om de enorme vloed aan online informatie op effectieve wijze bij te houden. Dit probleem is waarschijnlijk op te lossen door het inzetten van speciaal ontwikkelde software.

Een ander, nog groter probleem is dat het monitoren van online desinformatie door de politie kan leiden tot schending van privacywetgeving wanneer online uitingen van willekeurige burgers worden bijgehouden. Dit kan ook effect hebben op de publieke opinie over de politie, het zou bijvoorbeeld wantrouwen kunnen aanwakkeren en door sommige mensen kan de politie als ‘Big Brother’ worden gezien. Een vergelijkbare situatie deed zich voor toen de Koninklijke Landmacht tijdens de coronacrisis begon met een experiment om sociale media te monitoren om daarmee ongeregeldeheden te kunnen voorspellen. Dit leidde tot ophef, het stilleggen van het experiment en zelfs een officiële onderzoekscmissie die onder meer concludeerde dat de landmacht met deze werkwijze privacywetgeving

Literatuur

- Onderzoekscmissie Land Information Manoeuvre Centre (LIMC) (2022). ‘Grondslag Gezocht’, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/01/13/rapport-onderzoekscmissie-brouwer-naar-het-land-information-manoeuvre-centre-limc>
- Reijmer, L. (2023). ‘Rechter acht slechts 1 van de 6 uitspraken van Viruswaarheid-kopman Willem Engel strafbaar, vrijspraak voor de overige 5’, *De Volkskrant*, 20 januari 2023, <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/rechter-acht-slechts-1-van-de-6-uitspraken-van-viruswaarheid-kopman-willem-engel-strafbaar-vrijspraak-voor-de-overige-5-bdf925a0/>
- VIGILANT (2023). <https://www.vigilantproject.eu/>
- Woodruff Swan, B., & Lippman, D. (2021). ‘New Capitol Police document shows how unprepared they were for Jan. 6 riots’, *Politico*, 29 October, <https://www.politico.com/news/2021/10/29/capitol-police-documents-unprepared-jan-6-riots-517478>

had geschonden (Onderzoekscommissie Land Information Manoeuvre Centre, 2022).

Tot op zekere hoogte zou men kunnen volhouden dat het monitoren van uitingen van burgers op het internet in Nederland uitsluitend een taak kan zijn van de inlichtingendiensten AIVD en MIVD. Die diensten staan onder voortdurend toezicht van de Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB) met betrekking tot burgerrechten en proportionaliteit van het onderzoek. Dat zou betekenen dat er geen rol voor de politie is weggelegd bij het detecteren en monitoren van desinformatie.

Toch lijkt het wel degelijk nuttig om na te denken over ethische en juridische kaders waarbinnen de politie aan detectie en monitoring van online desinformatie kan doen zonder dat dit tot de schending van privacy leidt. Zo wordt nu onderzocht of er wellicht minder problemen aan dergelijke monitoring vastzitten als online informatie niet wordt bekeken op het niveau van individuele internetgebruikers, maar uitsluitend op geaggregeerd niveau (dat wil zeggen de grote lijnen van de uitingen bij elkaar). Denk bijvoorbeeld aan het monitoren van agressieve, haatzaaiende en/of opruiende berichten op

het niveau van groepsfora, in plaats van op het niveau van individuele leden van die fora. Zorgvuldigheid is hierbij uiteraard een absolute noodzaak.

Conclusie

Het detecteren en monitoren van online desinformatie kan politiediensten helpen om beter voorbereid te zijn op criminele activiteiten zoals rellen en geweld. Maar aan dat detecteren en monitoren zitten wel wat haken en ogen. Naast de enorme stortvloed aan socialemediaberichten die moet worden geanalyseerd, zijn er vooral ook juridische en ethische dilemma's aan verbonden. Mogelijk kunnen deze problemen worden omzeild door de ontwikkeling van een softwareapplicatie die online informatie niet op individueel niveau maar op groepsniveau monitort en op basis daarvan voorspellingen kan doen over mogelijke aankomende ongeregelde heden. Dit kan een stukje van de oplossing zijn voor het probleem waar politiediensten in vele democratische landen mee worstelen: hoe bereik je een gezond evenwicht tussen veiligheid enerzijds en vrijheid van meningsuiting anderzijds? •

